

Náttúruverndarstofnun

Skipulagsstofnun
Þórdís Stella Erlingsdóttir
Borgartúni 7b,
105 Reykjavík

Garðabær, 7. mars 2025
202501-0156/A.B.
08.03

Efni: Mat á umhverfisáhrifum - Matskyldufyrirspurn - Stækkun Búðanámu

Vísað er til erindis Skipulagsstofnunar dags. 29. janúar sl. þar sem óskað er umsagnar Náttúruverndarstofnunar um hvort og á hvaða forsendum ofangreind framkvæmd skuli háð mati á umhverfisáhrifum.

Framkvæmdarlýsing

Í erindinu kemur fram að fyrirhuguð er stækkun á Búðanámu í 4,5 ha svæði en náman er í dag skráð 1 ha skv. aðalskipulagi Skeiða- og Gnúpverjahrepps. Efnistaka á allt að 50.000 m³ er leyfð og fyrirhugað er að efnismagn aukist um 10.000 m³ í 60.000 m³ heildarmagn. Náman er í landi Minna-Hofs en fyrirhugað er að nýta efni úr námunni við vegagerð á Búðafossveg.

Hraun

Í greinargerð kemur fram að innan framkvæmdarsvæðisins er hraun sem nýtur sérstakrar verndar samkvæmt 61. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd.

Náttúruverndarstofnun bendir á mikilvægi þess að allt hraun sem nýtur sérstakrar verndar, nýtur verndar samkvæmt ákvæði laganna þó svo að það sé lítil hluti af heildarstærð af Þjórsárhrauni.

Auk þess bendir Náttúruverndarstofnun á að svæðið sem hér er til umfjöllunar er óraskað.

Í 61. gr. laganna er kveðið á um sérstaka vernd þeirra vistkerfa og jarðminja sem taldar eru upp í 1. mgr. og 2. mgr. sama ákvæðis. Samkvæmt 3. mgr. ákvæðisins ber að forðast röskun þeirra náttúrufyrirbæra, sem undir greinina falla, nema brýna nauðsyn beri til og ljóst að aðrir kostir séu ekki fyrir hendi. Í greinargerð með frumvarpi til laga um náttúruvernd er með orðalaginu „brýn nauðsyn“ lögð áhersla á að einungis mjög ríkir hagsmunir geti réttlætt röskun og þá fyrst og fremst brýnir almannahagsmunir.

Náttúruverndarstofnun leggur áherslu á að fjallað sé nánar um hraunið og það komi fram hvaða leiðir verði farnar til þess að forðast rask þess sbr. 61. gr. náttúruverndarlaga og hvaða valkostir séu skoðaðir. Náttúruverndarstofnun bendir á að ef tillagan gerir ráð fyrir röskun á hrauni þurfi að rökstyðja þá ákvörðun og gera grein fyrir öðrum kostum sem

Náttúruverndarstofnun

skoðaðir hafa verið sem mögulegir valkostir við útfærslu framkvæmdarinnar og ástæðum þess að þeir urðu ekki fyrir valinu. Náttúruverndarstofnun bendir á mikilvægi þess að við valkostagreiningu séu verndargildi hraunasvæða metin. Náttúruverndarstofnun bendir einnig á að eldhraun sem er að öllu leyti sandorpið eða hulið jarðvegi og gróðri og ekki er lengur hægt að greina hvort um hraun sé að ræða hefur að öllu jöfnu tapað þeim einkennum sem mynda verndargildi þess sem jarðmyndunar eða „hraunvistgerðar“ og nýtur það því ekki sérstakrar verndar samkvæmt greininni.

Að mati Náttúruverndarstofnunar á að nýta þegar röskuð námusvæði í stað þess að hefja efnistöku á nýjum og óröskuðum stað í Þjórsárhrauninu.¹

Ekki kemur fram hvaða brýnu almannahagsmunir réttlæta röskun á hrauninu. Því þarf, í samræmi við ofangreint ákvæði náttúruverndarlaga, að koma fram hvaða brýnu almannahagsmunir réttlæta röskun á hrauninu.

Náttúruverndarstofnun tekur undir að framkvæmdin mun valda óafturkræfu raski á hrauni sem nýtur sérstakrar verndar og hafa því neikvæð áhrif til töluverð neikvæð áhrif.

Framkvæmdarleyfi

Stofnunin bendir á að skylt er að afla framkvæmdaleyfis, eða eftir atvikum byggingarleyfis, vegna allra framkvæmda sem fela í sér röskun á svæðum sem njóta sérstakrar verndar, sbr. skipulagslög og lög um mannvirki. Á þetta að tryggja að tekið sé til ítarlegrar skoðunar hvort framangreint skilyrði sé uppfyllt. Við mat á leyfisumsókn ber að vega saman mikilvægi náttúruminjanna sem í húfi eru og hagsmuni af fyrirhugaðri framkvæmd. Við matið skal litið til verndarmarkmiða 2. og 3. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd, auk þess sem tekið skal mið af mikilvægi minjanna og sérstöðu í íslensku og alþjóðlegu samhengi, sbr. 3. og 4. mgr. 61. gr. laganna.

Ákveði leyfisveitandi að veita leyfi þrátt fyrir framangreint skal hann, með vísan í 5. mgr. 61. gr. náttúruverndarlaga, rökstyðja þá ákvörðun sérstaklega og gera grein fyrir öðrum kostum sem skoðaðir hafa verið sem mögulegir valkostir við útfærslu framkvæmdarinnar og ástæðum þess að þeir urðu ekki fyrir valinu. Einnig skal gera grein fyrir fyrirhuguðum mótvægisáðgerðum, sem og mögulegri endurheimt náttúruverðmæta þegar það á við. Þá skal afrit af útgefnu leyfi sent Náttúruverndarstofnun, sbr. 6. mgr. ákvæðisins.

Þess má einnig geta að leyfisveitanda er heimilt, skv. 5. mgr. 61. gr. náttúruverndarlaga, að binda leyfi þeim skilyrðum sem eru nauðsynleg til að draga úr áhrifum framkvæmdarinnar á þau náttúrufyrirbæri sem verða fyrir röskun.

Að mati Náttúruverndarstofnunar er óljóst hvort verndargildi hraunsins hafi verið metið og hvort aðrir valkostir (efnistökusvæði) utan hraunasvæða sem njóta verndar hafi verið skoðaðir.

1

Náttúruverndarstofnun

Jarðmyndanir

Náttúruverndarstofnun bendir á að eitt markmið náttúruverndarlaga nr. 60/2013 sé að vernda jarðfræðileg fyrirbæri og landslag. Stofnunin telur að fyrirhuguð stækkun Búðanámu sé í andstöðu við markmið laganna.

Að mati Náttúruverndarstofnunar myndi opnun og stækkun Búðanámu jafnframt leiða til mikillar röskunar á Þjórsárhrauni sem nýtur verndar samkvæmt 61. gr sömu laga. Þjórsárhraun er stærsta hraun sem runnið hefur á jörðu frá lokum ísaldar og er óvíða jafn heillegt og á þessu svæði norðan við Búðafoss. Þarna norðan við Búða og sunnan við Árnes myndar hraunið samfellda hraunbreiðu sem er um 7 km². Ein raflína liggur í gegnum hraunið, en fyrir utan það er þessi hraunbreiða að nær öllu leyti óröskuð. Fyrir liggur að nýr Búðavegur/Árnesvegur mun skera hraunið þarna og raska því mikið. Náttúruverndarstofnun leggur hins vegar ríka áherslu á að hrauninu verði hlíft.

Náttúruverndarstofnun bendir á að naman raskar landslagsheild sem er svo gott sem óröskuð í dag. Þarna leggst Þjórsárhraun upp að Búðargarðinum, sem eru merkilegar ísaldarminjar. Efnistakan myndi hafa mikil áhrif ásýnd svæðisins og raska því. Þá er óljóst hvernig á að opna námuna og sækja þangað efni án þess að opna nýja vegi/slóða sem ekki koma fram í greinargerðinni.

Búðarröðin

Náttúruverndarstofnun bendir á að Búðarröðin sjálf er röð jökulgarða sem þykja hafa mjög hátt vísindalegt gildi, enda markar hún framrás jökla á Suðurlandi við lok síðustu ísaldar. Eru þetta sennilega þekktustu jökulgarðar landsins og hafa þeir verið mikið rannsakaðir. Búðanáma myndi hafa áhrif á ásýnd garðanna.

Valkostir

Í greinargerðinni er bent á að ef ekki næst efni úr Búðanámu, sé fyrir hendi valkostur um efnistöku úr frárennisskurði Hvammsvirkjunar, þó það kalli á lengri flutning. Náttúruverndarstofnun setur því spurningamerki við þörf þess að opna eða stækka Búðanámu, þar sem fyrirliggjandi valkostir, þ.e.a.s. frárennisskurður og aðrar námur á svæðinu, tryggja aðgang að því efni sem þarf. Náttúruverndarstofnun telur réttast væri að endurskoða þörfina á námunni frá grunni, með það að markmiði að forðast óþarfa rask á Þjórsárhrauni og þeirri merkilegu landslagsheild sem hraunið myndar með Búðarröðinni.

Framkvæmdaraðili metur það óhagkvæmara og feli í sér meiri umhverfisáhrif að nýta efni úr frárennisskurði Hvammsvirkjunar. Að mati Náttúruverndarstofnunar er mikilvægt sýna betur fram á, hver umhverfisáhrif þess sé að haugsetja efni úr frárennisskurði.

Jafnframt bendir stofnunin á að naman er um 300-350 metra frá fossinum Búða. Fossar njóta sérstakrar verndunar samkvæmt 61. grein náttúruverndarlaga. Samkvæmt greininni skal forðast að raska fossum og nánast umhverfi þeirra, að því leytinu til að sýn þeirra spillist ekki. Greinargerðin gerir ekki grein fyrir því hvort naman muni hafa áhrif á ásýnd fossins. Náttúruverndarstofnun bendir á að líklegt sé að naman og fossinn verði sýnileg samtímis frá útsýnisstöðum, t.d. ofan af Búðarröðinni, þrátt fyrir að námunni sé valin staðsetning austan við hólaröð í hrauninu sem mun fela námuna að einhverju leyti.

Náttúruverndarstofnun

Búðafossvegur - Árnesvegur

Í greinargerð kemur fram að náman er í landi Minna-Hofs en fyrirhugað er að nýta efni úr námunni við vegagerð á Búðafossveg og er skýrsla frá árinu 2009 hvað veginn varðar höfð með erindinu sem fylgiskjal.

Náttúruverndarstofnun bendir á að þar sem vegurinn liggur frá Landvegi að Þjórsá mun hann liggja í óröskuðu landi þar sem er hraun, votlendisvistgerðir², mikilvægt fuglasvæði³ og vötn/tjarnir og votlendi sem njóta sérstakrar verndar samkvæmt 61. gr. náttúruverndarlaga og mun því hafa áhrif á ofangreinda umhverfisþætti.

Fyrir liggur úrskurður Skipulagsstofnunar frá 28. ágúst 2009 vegna lagningar Búðafossvegar nr. 23 (áður Árnesvegur). Í úrskurði stofnunarinnar er talið að framkvæmdin valdi ekki umtalsverðum umhverfisáhrifum og að ekki sé þörf á mati á umhverfisáhrifum.

Náttúruverndarstofnun bendir á að í 61. gr. náttúruverndarlaga 60/2013 er kveðið á um sérstaka vernd þeirra vistkerfa og jarðminja sem taldar eru upp í 1. mgr. og 2. mgr. sama ákvæðis. Samkvæmt 3. mgr. ákvæðisins ber að forðast röskun þeirra náttúruyrirbæra, sem undir greinina falla, nema brýna nauðsyn beri til og ljóst að aðrir kostir séu ekki fyrir hendi. Í greinargerð með frumvarpi til laga um náttúruvernd er með orðalaginu „brýn nauðsyn“ lögð áhersla á að einungis mjög ríkir hagsmunir geti réttlætt röskun og þá fyrst og fremst brýnir almannahagsmunir.

Fok

Í matsskyldufyrirspurn er er sagt að mögulegt fok úr námunni verði til suðvesturs. Náttúruverndarstofnun bendir á að á mynd (1.2) sést að ríkjandi vindátt er úr suðvestri þannig að fok ætti í raun frekar að vera til norðausturs og þá yfir byggðina í Árnesi.

Niðurstaða

Að mati Náttúruverndarstofnunar munu framkvæmdirnar valda neikvæðum og óafturkræfum áhrifum á jarðmyndanir og einnig bendir stofnunin á mikilvægi þess að skoðaðir séu aðrir valkostir.

Virðingarfyllt,

Axel Benediktsson

sérfræðingur

Sveinn Kári Valdimarsson

sérfræðingur

² <https://vistgerdakort.ni.is/>

³ <https://vistgerdakort.ni.is/>